

šol, ki jih je obnovila prosvetna komisija pri Pokrajinskem NOO za Slovensko primorje in Trst leta 1945. Na ozemlju, ki je pripadalo jugoslovanski vojaški upravi je razvoj šolstva potekal drugače, po navodilih jugoslovanskih organov ter v sodelovanju s slovenskim republiškim vodstvom. V Slovenski Istri so takoj po vojni začeli sistematično obnavljati šole. V prispevku so zajete slovenske osnovne in srednje šole in tudi šole, kjer je pouk potekal v italijanščini. V coni A STO so si slovenski prosvetni delavci prizadevali pridobiti samostojno šolsko upravo, ki ne bi bila podrejena italijanski, vendar so nesoglasja z zavezniško upravo ostala vse do leta 1954. V coni B STO se je delo nadaljevalo po načrtih, ki so jih pripravili ob koncu vojne.

O tem, kako sta bila organizirana zdravstvo in socialno zavarovanje, pa nam poroča Deborah Rogoznica. Socialno zdravstveni sistem v coni B STO je našel povsem svoje rešitve, saj je bil mešanica med starim italijanskim socialno zdravstvenim sistemom, ki je imel osnovo v zasebni zdravniški praksi in bolniških skladih ter jugoslovanske socialne zakonodaje, ki je prinašala nove organizacijske modele. Podrobno je v razpravi obdelan sistem socialnega in zdravstvenega zavarovanja, ki pa je vseboval za razliko od jugoslovanskega sistema značilnosti poslovne samouprave. Problem, s katerim se je srečevala zdravstvena služba v coni B, je bila tudi bolniška oskrba, saj so bili ti kraji vezani na bolnišnice v Trstu. To so skušali reševati s povečanimi investicijami v adaptacije in gradnje zdravstvenih objektov.

Jure Gombač je na osnovi dovolilnic za izselitev v Italijo analiziral značilnosti izseljevanja optantov iz Okraja Koper po podpisu londonskega sporazuma. S pomočjo podatkov, ki jih je zbral v Pokrajinskem arhivu Koper in jih nato računalniško obdelal, dobimo vpogled v doživetja ljudi, ki so se zaradi najrazličnejših vzrokov odločili za odhod iz Slovenske Istre v Italijo in dalje v svet. Dovolilnice ponujajo podatke o nosilcu dovolilnice, o njegovih družinskih članih ter o njihovem premoženju. Pred izdajo "Začasne dovolilnice" pa je bilo potrebno izpolniti dvojezično "Prošnjo za izvozno dovoljenje iz jugoslovanske cone STO", kjer so med drugim navedeni podatki o predmetih, ki jih bodo vzeli s seboj, vzroki za izselitev iz cone B STO itd. K "Prošnji" je bilo potrebno priložiti še potrdilo, da prosilec nima materialnih obveznosti do "ljudske oblasti" in da proti njemu ni uveden kazenski postopek. Od srede marca 1955 so "Prošnje za izvozno dovoljenje" zamenjali s "Prošnjo za izselitev", ki je postopek poenostavljala ter omejila število dokumentov, ki jih je moral optant zbrati. Vsi ti obrazci vsebujejo številne podatke, ki so za sociološko-zgodovinsko študijo izredno dragoceni, saj z njihovo pomočjo lahko pride raziskovalec do pomembnih zaključkov, ki govore o značilnostih in posebnostih migracijskega toka. Računalniška obdelava podatkov pa nam da tudi število izseljenih po letu 1955. Iz Okraja Koper je odšlo 10.150 ljudi, od tega 7.026 Italijanov in 2.993 Slovencev.

Velikih sprememb v obdobju STO so bile deležne

tudi knjižnice in knjižnični fondii v Kopru. O tem v zborniku poroča Ivan Markovič. Nova uprava po vojni, ki je slonela na jugoslovanski, je razpustila samostanske knjižnice in njihove knjižne fonde prenesla v Zbirni center knjižnic v Portorožu, nacionaliziran pa je bil tudi knjižni fond sirotišnice Grisoni. Dramatična je bila nadalje usoda Bibliotece civice, ki so jo leta 1952 le preselili v novo Mestno knjižnico v Kopru. Proti koncu leta 1953 so tudi knjižne fonde Zbirnega centra dodelili Mestni knjižnici.

Zanimiv je tudi sestavek Zdenke Bonin o znamkah, ki so jih uporabljali v coni B STO. Leta 1948 jih je pričela izdajati Okrajna pošta Koper po odobritvi Vojaške uprave JA. V obdobju do podpisa londonskega sporazuma so natisnili 12 serij lastnih znamk. Opremljene so bile z napisom VUJA STT. Druge serije znamk, ki so jih uporabljali v coni B STO, so bile pretiskane jugoslovanske znamke. Prispevek je opremljen s fotografijami znamk, pa tudi s podatki o izdaji in uporabi.

Sledi pregled bibliografije monografskih publikacij in separatov, ki so ga pripravile sodelavke Domoznanskega oddelka Osrednje knjižnice Srečka Vilharja Koper, Ljuba Vrabc, Damjana Ivančič in Laura Chersicola.

Sestavni del publikacije je tudi razstavni katalog avtoric razstave Zdenke Bonin in Nade Čibej.

Metka Gombač

France Martin Dolinar, Knjižnice skozi stoletja, Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo, zbirka BiblioThecaria (14), Ljubljana 2004, 198 strani

Zgodovinar Cerkve, arhivist, bibliolog, publicist, prevajalec in pedagog dr. France Martin Dolinar med mnogimi definicijami pomena in vloge knjižnic v uvodu v svojo novo knjigo, izčrpno razpravo *Knjižnice skozi stoletja*, na prvo mesto postavlja besede nemškega misleca Gottfrieda Wilhelma Leibniza: "Knjižnice so zakladnice človeškega duha". To misel v nadaljevanju razširi z vedenjem, ki si ga je izoblikoval sam med dolgoletnim raziskovanjem tovrstnih zakladnic doma in v svetu ter z odkrivanjem in spoznavanjem zakladov v njih: "Pisana beseda, ki nam jo je zapustil človek v preteklosti, je vez, ki sedanost povezuje s koreninami preteklosti in nas usmerja v prihodnost. Po pisnih pričevanjih se nam predstavi neznanec iz preteklosti in postane na določen način naš sopotnik v času, ki ga živimo."

Med poglobljanjem v podrobnosti se France Martin Dolinar že na začetku ustavi ob pomenu in razvoju izraza biblioteka, opredeli razliko med knjižnico in arhivom, nato pa razmišlja o nalogah bibliotek oziroma knjižnic v različnih zgodovinskih obdobjih in kulturnih okoljih ter navaja, kaj vse mora knjižničar

vedeti in "z naravnost pikolovsko natančnostjo" tudi delati, da se knjižnica ne spremeni v mrtev kup papirja.

Napredek znanosti in tehnologije odpira danes na vseh področjih nove in širše možnosti, kot so jih imeli naši predniki še pred nekaj desetletji, kaj šele stoletji ali tisočletji. "Temeljna vprašanja o smislu človeškega življenja," še dodaja Dolinar, "pa so ostala ista ... Zato gre knjižnici, ki hrani te 'zaklade človeškega duha', izjemno mesto v družbi".

Če mimogrede pomislimo na velikanske težave, s katerimi se spopadajo oddelki osrednje ljubljanske splošne knjižnice Otona Župančiča in mnoge znanstvene in druge sorodne ustanove drugod po Sloveniji, da prelagane graditve nove NUK v prihodnost niti posebej ne omenjamo, je mesto, ki ga imajo knjižnice v naši današnji družbeni stvarnosti, res izjemno. Žal večinoma v negativnem smislu. To konkretno današnje in tukajšnje stanje je kajpada druga zgodba, s katero se France Dolinar – čeprav se z njo srečuje – tukaj neposredno ne ukvarja. Predmet njegovega preučevanja je namreč širši in splošnejši: nastanek knjižnice, njen razvoj skozi zgodovino, od prvih poročil o zbiranju in shranjevanju knjig do danes, ter mesto knjižnic v kulturni podobi posameznih narodov.

Ureditev knjige sledi tako opredeljenemu cilju. Avtorju knjižnica pomeni "zbirko pisnih zapisov z znanstveno, poučno in kratkočasno vsebino, ne glede na to, ali so pisani z roko ali reproducirani na mehaničen način in ... ne glede na snov, na katero so bili ti zapisi napisani", torej bodisi na kamen, glinene ploščice, papirus, pergament, papir bodisi v našem času v čedalje večji meri na različne elektronske medije. Je pa bila prevladujoča uporaba posameznih podlog za pisanje avtorju v nadaljevanju najpomembnejše izhodišče za prikaz zgodovinskega razvoja knjižnic. Obravnava ga namreč upošteva slovestvene spomenike in snovi, na katere je človek pisal, pri tem pa poudarja, da je knjižnica vedno izraz kulturnega okolja, v katerem je nastala.

Zapisanih del, ki so nam jih zapustili nekdanji misleci in pisci, zato po avtorjevem prepričanju ne smemo presojati z današnjimi očmi in današnjim védenjem, ampak z očmi njihovih sodobnikov in védenjem, ki so ga imeli in so ga bili sposobni v svojem času. V tem duhu je pregled snovi v knjigi kronološko razdeljen na štiri kulturne kroge. V treh razdelkih vključuje orientalske, grško-rimske in srednjeveške knjižnice ter knjižnice novega sveta.

V prvem razdelku so pod skupnim imenovalcem Antika – ob orisu zgodovinskih, verskih in kuturnih razmer, ki so oblikovale okolje, v katerem so nastale in delovale prve knjižnice – v zaporednih poglavjih obravnavani Egipt, Mezopotamija, Hetiti, Izrael, Fenici, Grki, helenisti in Rimljani; ti so med drugim že poznali javne knjižnice, v njihov čas pa segajo tudi najstarejše krščanske knjižnice.

Srednji vek v drugem razdelku je razdeljen na zgodnji, visoki in pozni srednji vek; avtor na koncu poznavalsko posebej obravnava meniške in uboštevne redove ter njihovo dejavnost na širšem slovenskem

ozemlju. Pri tem med drugim opozarja, da samostanske knjižnice v Sloveniji in na ozemljih, nekoč gosteje poseljenimi s Slovenci, še niso v celoti obdelane.

V razdelku Novi vek France Dolinar najprej opredeli to obdobje, nato ga nadaljuje s prikazom razvoja knjižnic na evropskih tleh in v Severni Ameriki ter sklene s slovanskimi in slovenskimi knjižnicami. Med temi navaja samostanske knjižnice in knjižnice ljubljanskih škofov, oceni obdobji reformacije ter protireformacije in katoliške prenovne na Slovenskem, poudari najpomembnejše plemiške knjižnice in se nekoliko dalj pomudi pri javnih knjižnicah, posebej pri pomembnejših v Ljubljani, Mariboru in Trstu. Na koncu opozori na šolske knjižnice in še na izjemno, vendar v celoti še ne obdelano knjižnično in arhivsko gradivo v knjižnici "Studia Slovenica" v Škofovih zavodih v Ljubljani.

Besedilo ponazarja nekaj večinoma, žal, slabo reproduciranih in nepreglednih zemljevidov. Več pa je vredno, da pisec sproti navaja dodatne vire za temeljitejši študij. Pogoj za to pa je, da bo ta ne le za poklicne bibliotekarje in študente bibliotekarstva nadvse zanimiva knjiga našla pot v prave roke, se pravi, da bo zanjo izvedela tudi širša kulturna javnost. Enako velja za večino izdaj v dragoceni zbirki Biblio Thecaria Oddelka za bibliotekarstvo na ljubljanski Filozofski fakulteti – s pričujočo se jih je od leta 1996 nabralo že štirinajst! – ki izhajajo in tudi ostajajo tako rekoč v ilegali.

Iztok Ilich

Jelka Melik, Mateja Jeraj, Spoznajmo Ljubljano – Vodnik po mestu za otroke (male in velike), Tehniška založba Slovenije, Ljubljana 2005, 128 strani

V začetku tega leta je pri Tehniški založbi Slovenije luč sveta zagledala knjižica oz. Vodnik "Spoznajmo Ljubljano", ki združuje tako značilnosti klasičnega turističnega vodnika kot tudi nekoliko bolj strokovne knjige.

Vodnik po Ljubljani avtoric dr. Jelke Melik in dr. Mateje Jeraj je zelo dobrodošel pripomoček za spoznavanje Ljubljane, saj na preprost, slikovit ter hkrati jedrnat način predstavlja ljubljansko preteklost in njen odsev v sedanosti. Tako knjiga ni primerna le za otroke, kot sta v podnaslovu zapisali avtorici, ampak je dobro izhodišče za spoznavanje našega glavnega mesta tudi za zahtevnejšega odraslega bralca. Večina ljudi namreč misli, kako zelo dobro jo pozna, ko pa trčimo ob konkreten problem, se kaj hitro znajdemo v zagati. Potem začnemo brskati po literaturi, a kmalu ugotovimo, da je bilo o Ljubljani razmeroma veliko napisanega, vendar pa je večina del ozko specializiranih ter obravnava le posamezne vidike ali samo določene dele mesta in je precej zahtevno napisana.